

UDC 159.944.4-005.52

FEATURES OF PROTECTIVE-COPING BEHAVIOR IN PARENTS OF PROBLEM CHILDREN

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСНО-КОПІНГОВОЇ ПОВЕДІНКИ У БАТЬКІВ ПРОБЛЕМНИХ ДІТЕЙ

Teslyuk V.M./ Теслюк В.М.*c.psihol.s., as.prof. / к. психол.н.*

ORCID: 0000-0003-1112-428x

SPIN: 6504-4894

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroes of Defense 15, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України**Київ, Героїв Оборони 15, 03041***Kashuba V.F./ Кашуба В.Ф.***leading researcher /провідний науковий співробітник**National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskyi**Kyiv, Povitroflotsky prospect 28, 03049**Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського,**Київ, Повітрофлотський проспект 28, 03049*

Анотація. У статті висвітлено дослідження захисно-копінгової поведінки у батьків проблемних дітей. Розглянуто категорії «проблемні діти», синдром «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей. Визначено особливості захисної поведінки батьків за допомогою методики «Індекс життєвого стилю» R. Plutchik, H. Kelierman, H. Conte, в адаптації Л.Вассермана, О.Єришева та ін. Здійснено аналіз та інтерпретацію результатів емпіричного дослідження. У ході експерименту виявлено, що ведучим механізмом психологічного захисту у батьків проблемних дітей є проєкція.

Ключові слова: проблемні діти, батьки проблемних дітей, синдром «емоційного вигорання», захисно-копінгова поведінка, механізми психологічного захисту.

Вступ.

Сучасний підхід до сім'ї, яка виховує проблемну дитину, дозволяє розглядати її, як реабілітаційну структуру, яка має потенційні можливості для створення максимально сприятливих умов для розвитку і виховання власної дитини. Разом із тим, умови сьогодення, в яких живе сучасне суспільство є своєрідним викликом, через який доводиться проходити багатьом родинам в умовах пандемії та війни. Одним із важливих аспектів подолання цього виклику є необхідність дослідження синдрому «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей, яким окрім функції батьківства доводиться виконувати ще й функцію педагога, через перехід звичної навчальної діяльності дітей у дистанційну. Перебування в потенційно загрозливій для життя ситуації з невизначеною тривалістю в умовах карантину, війни та додаткове навантаження суттєво впливає на розвиток синдрому «емоційного вигорання» у даної категорії батьків.

Психологічні проблеми батьків проблемних дітей досліджувалися низкою українських та зарубіжних науковців, зокрема: Р. Майрамян (поява в батьків, які виховують особливу дитину, різних соматичних захворювань, астеничних і вегетативних розладів, депресивної симптоматики); Г. Кукурузою

(психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку); Т. Скрипник (особливості взаємодії батьків з дитиною з РАС); А. Душка (психологічна допомога родині, яка виховує дитину з ДЦП та аутизмом); Є. Ейдемільером, В. Юстіцкісом (структурно-функціональні особливості сімей із психічно хворим; основні напрями розвитку сім'ї психічно хворого); Г. Соколовою (особливості психологічного супроводу батьків, які виховують дітей із синдромом Дауна); В. Ткачовою (виникнення у батьків дітей-інвалідів особистісних порушень, певних характерологічних рис особистості); Л. Шипіциною (взаємини в родинях, де виховуються діти з особливостями інтелектуального розвитку) тощо.

Основний текст.

У своїх доробках учені зазначають збільшення кількості дітей із різними проблемами, труднощами у навчанні, адаптації, порушеннями в емоційно-особистісній сфері, що актуалізує розгляд особливостей організації психологічної допомоги таким сім'ям. Щодо самого поняття «проблемні діти», то у психологічній науці наявні розбіжності у визначенні цього терміна. Але в усіх поясненнях чітко простежено одну принципову позицію: «проблемні діти» – це такі, у яких простежуються відхилення від норми розвитку [2]. У науковій літературі, засобах масової інформації до категорії проблемних відносять дітей із вадами фізичного та розумового розвитку, хронічно хворих дітей, дітей із патологічними станами, дітей-інвалідів, дітей зі спеціальними потребами, дітей із труднощами у навчанні, дітей із обмеженими розумовими та фізичними можливостями, дітей із обмеженими психофізичними можливостями, дітей із функціональними обмеженнями, дітей, які перебувають в особливо складних і надзвичайних умовах, дітей із особливими потребами у розвитку.

У нашому дослідженні синдром «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей ми розглядаємо як фізичне і емоційне виснаження, що виникає на фоні хронічного стресу, викликаного ускладненим внутрішньо-сімейним спілкуванням та модифікованою організацією сімейного побуту й проявляється у зниженні адаптивності до нових сімейних особливостей спілкування, емоційному незадоволенні, відчутті емоційної перенапруги, спустошеності, вичерпаності власних емоційних ресурсів тощо.

Для того, щоб упоратися зі стресовими ситуаціями, людина продовж свого життя виробляє так звану копінг-поведінку або копінг-стратегію, тобто систему цілеспрямованої поведінки усвідомленого оволодіння ситуацією для зменшення шкідливості впливу стресу [3; 5]. Виховання батьками проблемних дітей викликає у них високу психоемоційну напруженість та створює підвищені навантаження на захисно-копінгову поведінку. Тому одним із завдань нашого експерименту було дослідження захисно-копінгової поведінки у батьків проблемних дітей.

Особливості захисної поведінки батьків ми вивчали за допомогою методики «Індекс життєвого стилю» R. Plutchik, H. Keliernan, H. Conte, в адаптації Л.Вассермана, О.Єришева та ін. [1; 4; 5]. В основі цієї методики лежать психоеволюційна теорія емоцій R. Plutchik та структурна теорія

особистості Н. Kelierman. У рамках даного підходу пропонується специфічна мережа взаємозв'язків між різними рівнями особистості: рівнем емоцій, захистом і диспозицією (спадковою схильністю до психічних захворювань). Зокрема, наголошується, що певні механізми захисту призначені для регуляції певних емоцій: вісім базисних механізмів захисту взаємодіють із чотирма парами біполярних базисних емоцій психоеволюційної теорії і, таким чином, відіграють роль регулятора внутрішньоособистісного балансу.

За допомогою означеної методики діагностуються основні его-захисти особистості: заперечення (механізм психологічного захисту, який полягає в запереченні, неусвідомленні, ігноруванні якої-небудь психотравмуючої обставини); витіснення (механізм захисту, за допомогою якого неприйнятні для особистості імпульси стають несвідомими); регресія (механізм психологічного захисту у формі повернення на ранню стадію розвитку або до примітивних форм поведінки, мислення); компенсація (механізм психологічного захисту, що виявляється в спробах знайти відповідну заміну реальної чи уявної нестачі, дефекту, нестерпного почуття іншою якістю, найчастіше за допомогою фантазування або привласнення собі властивостей, гідних якостей, цінностей, поведінкових характеристик іншої особистості); проекція (механізм захисту, в основі якого лежить процес, за допомогою якого неусвідомлювані і неприйнятні для особистості почуття і думки локалізуються зовні, приписуються іншим людям); заміщення (форма психологічного захисту, що проявляється в переносі негативних емоцій на об'єкти, які представляють меншу небезпеку або здаються більш доступними); раціоналізація (захисний механізм, що має своєю функцією маскування, приховування від свідомості самого суб'єкта справжніх мотивів його дій, думок і почуттів з метою забезпечення внутрішнього комфорту, збереження почуття власної гідності, самоповаги); реактивні утворення (механізм психологічного захисту, який запобігає виразу неприємних або неприйнятних для особистості думок, почуттів або вчинків шляхом перебільшеного розвитку протилежних прагнень).

Для аналізу домінуючих механізмів захисту ми використовували тільки механізми з високим рівнем інтенсивності (високою напруженістю), що мали для нас діагностичну цінність. Аналіз захисної поведінки батьків проблемних дітей показав, що ведучим механізмом психологічного захисту у даної категорії досліджуваних виявилась проекція – 71,3% (див. рис. 1).

Отже, більшість батьків проблемних дітей як засіб усунення переживань, пов'язаних зі стресовими ситуаціями, використовують примітивний, незрілий механізм захисту, яким, на думку R. Plutchik, H. Conte, є проекція [6]. Висока вираженість означеного захисного механізму свідчить про схильність даної категорії батьків переносити неусвідомлені та неприйнятні для їхньої особистості почуття, думки, мотиви поведінки на інших людей. При цьому спостерігається некритичність до власних недоліків, схильність звинувачувати оточуючих у власних проблемах, що може призвести до помилкової інтерпретації реальності.

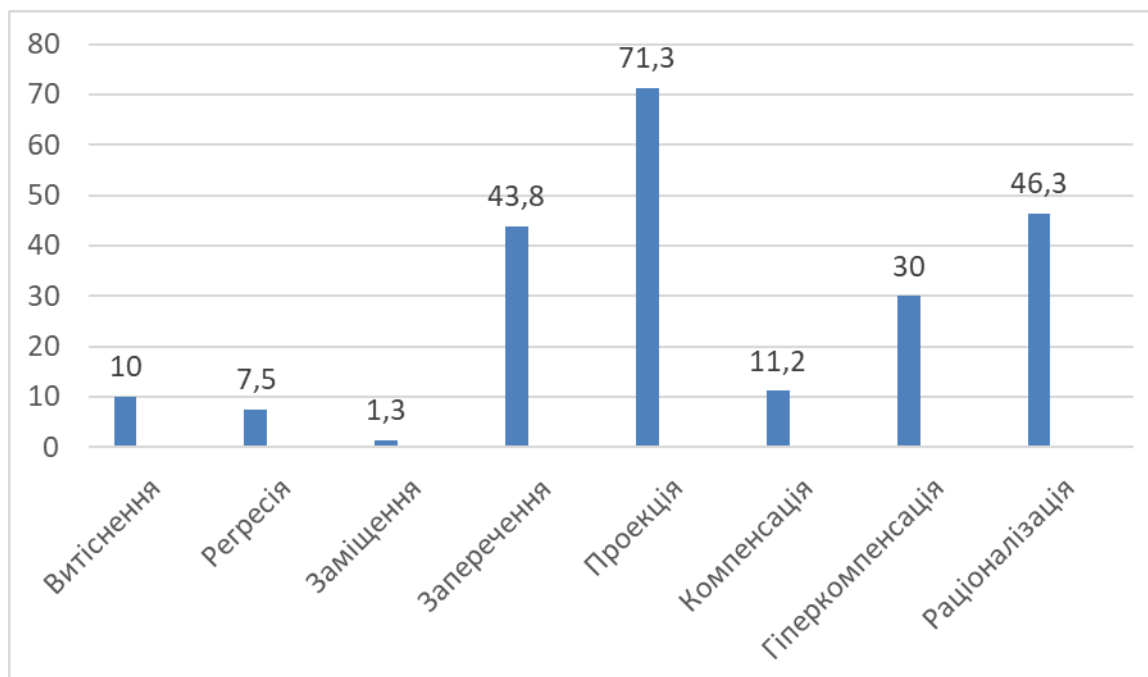

Рис. 1. Вираженість захисних механізмів у батьків проблемних дітей

Висновки.

Таким чином, експериментальне дослідження показало, що у батьків, які виховують проблемних дітей ведучим механізмом психологічного захисту є проекція. Перспективним напрямком дослідження з даної проблеми є психодіагностика блоку копінг-стратегій і блоку копінг-ресурсів у батьків проблемних дітей, які є важливим компонентом захисно-копінгової поведінки.

Література:

1. Вассерман Л.И. Психологическая диагностика индекса жизненного стиля: пособие для психологов и врачей. СПб. : Санкт-Петербургский научно-исследовательский психоневрологический институт им. В.М.Бехтерева, 2005. 54 с.
2. Добряков И.В. Перинатальная семейная психотерапия. Системная семейная психотерапия. Санкт-Петербург : Питер, 2002. С. 265-285.
3. Теслюк В.М. Індивідуальний стиль педагогічного спілкування викладача : теоретико-методичний аспект : монографія. Видавництво : ПП Савлук М. М., 2015. 252 с.
4. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : НАУ, 2008. 431 с.
5. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності : термінологічний словник-довідник. Київ : НАКККиМ, 2011. 145 с.
6. Plutchik R. A general psychoevolutionary theory of emotions. Emotion : Theory, research, and experience: V. 1. NY. : Academic Press, 1980. P. 3-33.

References:

1. Vasserman L.Y. Psykhologhycheskaia dyahnostyka yndeksa zhyznennoho stylya : posobyе dlia psykhologhov y vrachei. SPb. : Sankt-Peterburhskiy nauchno-yssledovatelskiy psykhonevrologhycheskiy ynstytut ym. V.M.Bekhtereva, 2005. 54 s.

2. Dobriakov Y. V. Perynatalnaia semeinaia psykhoterapyia. Systemnaia semeinaia psykhoterapyia. Sankt-Peterburh : Pyter, 2002. S. 265-285.
3. Indyvidualnyi styl pedahohichnoho spilkuvannia vykladacha : teoretyko-metodychnyi aspekt : monohrafiia. PP Savluk M. M., 2015. 252 s.
4. Tesliuk V.M. Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : navchalnyi posibnyk. Kyiv : NAU, 2008. 431 s.
5. Tesliuk V.M. Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : terminolohichnyi slovnyk-dovidnyk. Kyiv : NAKKKiM, 2011. 145s.
6. Plutchik R. A general psychoevolutionary theory of emotions. Emotion : Theory, research, and experience: V. 1. NY. : Academic Press, 1980. P. 3-33.

***Abstract.** The article covers the study of protective coping behavior in parents of problem children. The categories of «problem children», the syndrome of «emotional burnout» in parents of problem children are considered. The features of parents' protective behavior were determined using the «Index of Life Style» method by R. Plutchik, H. Keliernan, H. Conte, adapted by L.Wasserman, O. Yeryshev and others. The analysis and interpretation of the results of the empirical research was carried out. In the course of the experiment, it was found that the leading mechanism of psychological protection in parents of problem children is projection.*

***Key words:** problem children, parents of problem children, «emotional burnout» syndrome, protective coping behavior, psychological protection mechanisms.*

Стаття відправлена: 04.08.2022 р.

© Теслюк В.М., Кашуба В.Ф.